

Dr. Metod Turnšek, Od morja do Triglava, 2. knjiga, Trst 1954.

Izpod peresa zbiralca narodopisnega blaga zahodnih Slovencev je izšla že druga knjiga z naslovom »Od morja do Triglava«. V svojem delu nas seznanja avtor predvsem z duhovno pa tudi materialno kulturo nadiških, terskih in rezijskih Slovencev.

Tako se pomudi pri večjih cerkvenih praznikih in njih običajih v vsem cerkvenem letu ter pri rojstnih, krstnih in poročnih običajih. Pod poglavjem Ljudska duša pa navaja najrazličnejše verske pesmi. Še obilnejše je gradivo svetnih pesmi. Ljudskemu slovstvu je v nadaljnjem posvečen večji del knjige. Gradivo iz ljudske materialne kulture pa je zelo skromno zastopano.

Pri ljudskih običajih vsekakor pogrešamo ponekod nadrobnejših opisov. Za poglavja o Ljudski domišljiji bi menili, da bi bil avtor lahko vse gradivo uvrstil pod Ljudsko slovstvo. Ali ni morda verovanje v »krivopete« pri poglavju Ljudska domišljija istovetno z zgodbami o krivopetah v Ljudskem slovstvu? In končno: gradivo o ljudskem življenju v poglavju materialne kulture je tako skromno, da bi ga bil avtor lahko povsem izločil, glede na ostalo vsebino knjige.

Oglejmo si še nekoliko slikovno gradivo. Fotografije, ki ilustrirajo odlomke iz življenja določene skupine ljudi, bi morale biti izbrane bolj smiselno. Vrednost dela bi ne bila nič manjša, če bi bilo manj fotografij, ki bi ustrezale vsebini dela ali pa se vsaj bistveno ne bi oddaljevale od nje. Tako bi bilo na primer prav lahko brez škode zamenjati fotografijo Vaški drobiž s fotografijo Kolednikov ipd. Prav s strokovnega gledišča tudi ne bi bil smel avtor uvrstiti v delo dve povsem enaki in v etnografskem pogledu kričeče slabi fotografiji: saj so Benečanke v narodni noši na strani 87 prav ista dekleta in v prav isti noši (kolikor se da ugotoviti s slabih posnetkov) kot dekleta z Laz na strani 93.

Kljub nekaterim pomanjkljivostim pa je delo pomembno za spoznavanje etnografije jugozahodnih Slovencev.

Marija Jagodic

Marija Jagodic, Über Ostereier und Ostergebäck in Slowenien (Jugoslawien). Posebni odtis iz Schweizerisches Archiv für Volkskunde, Band 53 (1957), str. 156—159.

Krajši prispevek seznanja bralca s pglavitnimi podatki o pirhih in velikonočnih pecivih na Slovenskem. Snov je podana zelo zgoščeno. Prvi del opisuje sredstva za barvanje pirhov, tehniko okraševanja, ornamentiko, obdarovanje s pirhi ter običaje in vraže. Drugi del govori o velikonočnih pecivih.

Namen članka je informativen. Zato se avtorica ne spušča v razlaganje, primerjanje ali kakršnokoli drugačno razpravljanje. Gradivo je povečini povzeto iz literature, ki jo navaja; le-ta pa je omejena predvsem na Belo krajino in le v manjši meri na nekatere druge predele Slovenije, medtem ko za določena etnična območja sploh nimamo podatkov o tej svojevrstni etnografski dejavnosti. O gradivu, s katerim danes razpolagamo, pa daje članek lep prerez.

Fanči Šarf

Dr. Josip Mal, Stara Ljubljana in njeni ljudje. Kulturnozgodovinski oris. Ljubljana 1957. Izdal Mestni muzej v Ljubljani. Opremil arh. Jože Plečnik. Str. 226.

Jeseni 1957 je minilo 20 let, kar je bil s skromno slovesnostjo odprt Mestni muzej v Ljubljani. Približno ob istem času so se začele tudi priprave za obširnejšo Zgodovino Ljubljane, ki naj bi izšla za bližajočo se 800-letnico prve omembe našega mesta v zgodovinskih virih. Nova svetovna vojna je take načrte temeljito zavrla, zato se je pa po osvoboditvi delo Mestnega muzeja široko razmahnilo in izšel je že tudi prvi zvezek velike Zgodovine Ljubljane. Priprave zanj so rodile tudi to Malovo monografijo o stari Ljubljani in njenih ljudeh; njen avtor si je kot ravnatelj Mestnega muzeja že od vsega začetka zamislil ta

muzej kot izrazito kulturnozgodovinsko ustanovo (prim. brošuro Vprašanja Mestnega muzeja v Ljubljani. Ljubljana 1954).

V uvodu svoje knjige našteva avtor naloge kulturne zgodovine, ki jo pojmuje v najširšem smislu in upravičeno graja njeno zanemarjanje v tradicionalnem zgodovinopisju, in zlasti v šolskem zgodovinskem pouku. V skladu s širokim obsegom kulturne zgodovine so njeni viri številni in raznoliki ter zbrani predvsem v muzejskih ustanovah. Tudi zato se ima Mestni muzej za poklicanega, da izda kulturnozgodovinski prikaz za svoje območje, ki obsega več ko samo mesto Ljubljano, »saj so način mišljenja in življenja, jezik, izobrazba, običaji in navade, ljudsko pravno raziranje in druge etnografske posebnosti enake od Pohorskih kop in Slovenskih goric pa do obal Jadranskega morja«. »Zato« — pravi dalje v uvodu — »bo kulturnozgodovinski oris Ljubljane v premnogem oziru na splošno veljal tudi za vse ostale naše zemlje.«

Za tako delo je bil avtor tem bolj usposobljen, ker je že po svojem službenem delu najboljši poznavalec gradiva naših osrednjih muzejev. To in še različno arhivalno gradivo je že svojčas uporabil v kulturnozgodovinskih poglavjih drugega dela Zgodovine slovenskega naroda, v zadnji dobi pa zlasti v dveh serijah podlistkov Slovenskega Poročevalca z naslovom Tenje iz stare Ljubljane (1950) in pa Roka pravice — kako težka je bila nekoč (1952).

Obširna snov je v novi knjigi razdeljena na 16 poglavij. V prvem »Življenje na splošno« je podana nekaka obča socialno-gospodarska slika Ljubljane od srednjega veka do konca 18. stoletja, ko se pripovedovanje v knjigi v splošnem končuje, le redkokje sega še tudi v prva desetletja 19. stoletja. Za nestrokovnjaka bi bila tu umestna še kratka slika mestne uprave in njenega razvoja, ki bi olajšala umevanje marsikake nadržanosti v naslednjih 15 poglavjih. Vsako od teh obravnava pretežno na kronološki način posamezno panogo človeškega vsakdanjega življenja in njegove dejavnosti pod ustreznimi naslovi. Kompleksnost stvarine seveda ne dopušča kakšne stroge razmejčitve, zato so nekatera ponavljanja skoraj neizogibna.

Za etnografa so nekatera poglavja še posebej pomembna. Poglavje Delo in razvade prinaša v zvezi z ženskim domačim delom zanimive podatke o noši in garderobi nekdanjih Ljubljančank, pa tudi o starodavni navadi koledovanja. Veliko bralcev bo zanimalo n. pr. poglavje Pozabljena čednost, kjer omenja avtor med drugim razne »magične« knjige, zvezke in listke za odvrčanje in zdravljenje bolezní in za vzbujanje ljubezni, ki so jih po pripovedovanju jezuitskega letopisca patri jemali ljudem. Upravičeno domneva avtor, da so bili med zaplenjenimi in nato sežganimi listi, zlasti takimi z ljubavnimi pesmimi, tudi slovenski teksti. Isto velja za različne »Zegne« in zagovore, ki jih uvodoma omenja naslednje poglavje Iz duhovnega življenja. Hvaležna naloga za etnografa bi bila dognati, koliko se je tega blaga »v pregovorih in aliteracijskih rečenicah iz sive davnine prikrito rešilo celo v naše čase«, če nam srečen slučaj le ne odkrije še kaj izvirnih zapiskov.

V istem poglavju dobimo pregledno zgodovino ljubljanskega šolstva, v naslednjem pa zanimive podatke o narodnosti in socialni sestavi prebivalstva in zlasti o priimkih. Tu bi pripomnil, da je nekdanja Mavričeva graščina Moosberg današnji Kušljanov grad med Logom in Notranjimi goricami in da »Zablate pri Vrhniku« ni. Močvirni travniki v okolici imajo ime Na blatih, zato je pri Valvasorju grad »za blat«, sicer je pa nemško ime za to graščino pri njem kot kasneje pri Freyerju in še na zadnjih avstrijskih specialkah Moostal (ne Moosberg. Prim. tudi Novak, Zgodovina brezoviške fare, 150). Marsikaj zanimivega prinašata poglavji Bolezen in zdravje ter Od jedi in pijače (zakaj »od«? Morda zaradi nekakšnega arhaičnega prizvoka, ki ga pa avtor sicer ne išče.) Posebno, pa tudi najdaljše poglavje v knjigi je Pri igri in zabavi. Tu beremo zopet o starih, iz poganske dobe izvirajočih navadah o božiču, pustu, jurjevanju, kresu ter ob ženitovanjih, krstih, pogrebih itd. Marsikaj izvemo tudi o športu, glasbi in gledališču v stari Ljubljani. »Kratko pojasnilo« na str. 119, da so od žoge in iger z žogo, ki so jih vpletali v plese, začeli plesne slovesnosti imenovati bale,

se pa ne zdi prepričljivo. Saj je že v srednjeveški latinščini ballare = plesati, in plesne priveditve s francoskim imenom bal (= ples) so bile na francoskem in burgundskem dvoru od 14. stoletja dalje v navadi in so prišle z imenom vred v novem veku na nemške dvore in tudi med meščane, medtem ko so »balovžič« za igre z žogo šele od 16. stoletja v modi, saj pravi avtor, da je igro z žogo prinesel Ferdinand I. iz svoje španske domovine.

Veliko novih nadržbnosti prinašajo poleg že znanega tudi naslednja poglavja: Obleka in nakit, Siba nezgod (tu imamo pregled požarnih katastrof v stari Ljubljani), Obrtniki in sejmišča, Promet, ceste in razsvetljava, Preskrba z vodo, Hiše in njih oprema ter Mestno imenoslovje in okolje.

Posebno vprašanje so v knjigi ilustracije. Pomebne so tiste po izvornih predlogah. Kjer teh ni bilo — pravi avtor v uvodu — si je pomagal z rekonstrukcijami po opisih ali upodobitvami, prevzetimi od drugih. Neprijetna posledica tega je seveda nekakšna stilna neenotnost slikovnega dela; poleg izvornih posnetkov domačega gradiva je več Tršarjevih risb, ena Podrekarjeva karikatura ter precej slik po predlogah iz tujine. Dobrodošel bi bil pri uporabi knjige seznam slik, ki bi šel lahko na račun nesorazmerno obširnega nemškega povzetka.

Sicer je pa knjiga tudi po svojem finem papirju in umetniški opremi — najbrž zadnje tovrstno delo rajnega mojstra Plečnika — ena najlepših publikacij minulega leta. Kot doslej najpopolnejša kulturna zgodovina Ljubljane in slovenskih mest sploh sodi v vsako javno knjižnico, posebej še v šolske knjižnice, kjer bo pomagala, da bo postal zlasti pouk slovenščine in zgodovine bolj nazoren in živ.

Silvo Kranjec

Mohorič Ivan, Zgodovina obrti in industrije v Trziču. Monografija iz gospodarske zgodovine. Prva knjiga. 8°. 379 str. 1957. Izdal Mestni muzej v Trziču. Založila Državna založba v Ljubljani.

Prva knjiga Mohoričeve zgodovine tržiške obrti in industrije obravnava železarsko, šentansko rudarstvo živega srebra, nogavičarstvo, usnjarstvo in posestno stanje vodnih sil. Gospodarskozgodovinsko predvajanje gradiva prispeva etnografu hvaležne podatke o nogavičarstvu in pa lepo vrsto slik o starem Trziču, zlasti iz časa po velikem požaru leta 1811.

Nogavičarstvo je bila domača obrt, ki se ni organizacijsko razvila na raven ceha, marveč je ostalo bratovščina, ki je skrbela za pogreb in posmrtna opravila pri umrlih članih. Ohranjena imena nogavičarjev iz druge polovice 18. in prve polovice 19. stol. kažejo na prevladovanje svetopisemskih (Valentin, Luka, Tomaž, Matija, Mihael, Matevž, Elizabeta, Magdalena itd.) ali varuhov pred boleznimi (Anton, Jožef itd.) in na zaostajanje mlajših dinastičnih, ki pa postajajo s časom vedno številnejša. Od 1782 so imeli tržiški nogavičarji dovoljenje za krošnjarenje po Koroškem. Konec 19. stoletja je ročno nogavičarstvo v Trziču izumrlo. Od podob dobro ponazarja obliko tržiškega naselja Mesto Trzič s Košuto v ozadju (str. 54), podeželska krajevna imena v sredi 18. stoletja Florjančičev zemljevid (str. 67), fužine Germovka (str. 87), Njiva (str. 113) in Globočnikova (str. 165), fužinske rake pa mošeniška struga (str. 357).

Visoko kulturo strokovnega železarskega izražanja izpričuje oznanilo ilirskega poglavarstva 22. septembra 1820; zdi se, da rabi besede iz dnevnega kovaškega govora v gorenjskih fužinah in vigenjcih. Tudi se zdi, da je trditev o plazu, ki je zasul prvotno tržiško naselbino okrog leta 1520, in povzročil, da so se žebjarji preselili na območje sedanjega Trziča, deloma pa odšli v Kropo, Kamno gorico in Zeleznike, etnološka ljudska razlaga krajevnega imena Trzič, in zlasti nemškega Neumarkt (novi tržič). V primeri z Novim mestom, novim proti Kostanjevici, ali Starim trgom v primeri z mlajšim Slovnim Gradcem ali Ložem, pa imamo v Trziču novi trg v primeri s starejšim mestom Kranjem; ob sorazmerno živahni tovarniški povezavi s Koroško bi moglo ime izvirati tudi iz primerjave s kakim starejšim koroškim mestom ali trgov, n. pr. z Borovljami,